

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378:37.01/.09:37.02

А.О. БОРИСОВА,

*аспірант Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне*

ПРОВІДНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті висвітлено актуальність формування професіоналізму і майстерності майбутнього викладача вищої школи, особливо методичної компетентності. На підставі проведеного аналізу науково-педагогічних джерел окреслено провідні принципи формування методичної компетентності майбутніх викладачів вищої школи. Зроблено акцент на загальнодидактичних і специфічних принципах.

Ключові слова: принципи, методична компетентність, майбутній викладач, магістратура, вища школа.

Вступ. Перетворення, що відбуваються в сучасному суспільному житті України, спричиняють істотні зміни в умовах функціонування вищих навчальних закладів. На сучасному етапі кожному викладачу вищого навчального закладу необхідно вміло володіти інноваційними технологіями, методиками навчання і виховання, діагностичними оцінювання результативності підготовки фахівців, особистісно-орієнтованим підходом до студентів і методикою підвищення якості освіти в цілому та якісної підготовки фахівців зокрема. Саме у вищому навчальному закладі викладач посідає провідне місце в організації навчально-виховного процесу зі студентською молоддю. Від професіоналізму викладача, його вмінь бачити і формулювати педагогічні завдання, проектувати етапи навчання, добирати зміст навчання з урахуванням пізнавальних можливостей студентів, залучати їх до наукового пошуку засобами сучасних методів навчання залежить сформованість творчого потенціалу фахівців нової генерації. Тому питання системи формування методичної компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів в умовах магістратури є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показує, що практика підготовки викладача вищої школи висвітлюється у дослідженнях В. Гриньової, О. Гури, П. Лузана, В. Манька, О. Полозенко, П. Решетника, В. Свистун, В. Сидоренка, С. Сивої та ін.

Науковці стверджують, що оволодіння здатностями успішного здійснення методичної діяльності можливе лише у процесі власної педагогічної діяльності. З цього приводу Н. Якса справедливо зазначає: «Навчити людину плавати можна лише у воді, а навчити людину діяти (зокрема розумово) можна лише у процесі діяльності. Людина виступає у житті перш за все як діяч, митець, творець, незалежно від того, яким видом діяльності вона займається» [5, с. 43].

Не потребує доведення той факт, що викладачі вищої школи мають постійно підвищувати свою професійну кваліфікацію, вдосконалювати педагогічну майстерність, забезпечувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін. Рівень педагогічної діяльності вищих навчальних закладів має сприяти вдосконаленню вітчизняної освіти і входженню України до Європейського освітнього простору [1, с. 9].

Для отримання ефективного результату в здійсненні будь-якої діяльності, в тому числі і методичної, необхідно сформулювати провідні принципи.

Мета статті – визначити провідні принципи формування методичної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури за спеціальністю «Педагогіка вищої школи».

Виклад основного матеріалу. В умовах нової освітньої парадигми підготовка викладачів нового типу стає найважливішою умовою відродження не тільки освіти, але й усієї вітчизняної культури, її інтеграції в загальнолюдське та європейське співтовариство. Соціальна ситуація, що склалася, якісно по-новому ставить проблему підготовки педагогічних кадрів, вимагає наукового переосмислення цінностей системи, формування професійної компетентності викладача вищої школи, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи».

Проблема підготовки викладачів вищої школи завжди гостро стояла перед педагогічною громадськістю, актуальною вона є і сьогодні. Не буде зайвим зазначити, що сьогодення ставить дуже високі вимоги до особистості педагога вищої школи, технології його діяльності, і, безумовно, вони суттєво зростатимуть із входженням вітчизняної освіти до міжнародного освітнього простору.

Як ми зазначали вище, теоретичні і практичні питання формування професійної компетентності викладача вищого навчального закладу, організаційні та методичні аспекти підготовки фахівців цієї категорії висвітлювалися у працях багатьох вчених. Натомість проблема формування методичної компетентності майбутнього викладача в умовах магістратури не була предметом комплексного науково-педагогічного дослідження, але актуальність окреслення провідних принципів підготовки у фахівців цієї категорії зазначеної компетентності підтверджується запитамі сучасної практики.

Методологія підготовки майбутнього викладача вищої школи реалізується при дотриманні певних принципів навчання – загальнодидактичних і специфічних, які є взаємообумовленими та взаємозв'язаними.

Здійснивши аналіз науково-педагогічної літератури, ми коротко зупинимося на основних принципах дидактики вищої школи в контексті їх можливостей щодо формування методичної компетентності майбутніх викладачів.

Принцип науковості передбачає, що зміст навчання будь-якої дисципліни має відповідати стану розвитку відповідної науки. Усі факти, знання, положення, закономірності і закони, що передбачені навчальними програмами, мають бути об'єктивними, істинними, науково правильними. Для майбутніх викладачів ця норма особливо важлива: вони мають навчити визначати, чи є науковим зміст навчальної дисципліни, чи прогресивні ті чи інші наукові ідеї і положення, які містять навчальні посібники, чи, може, вони кон'юнктурні.

Зауважимо, що дотримання принципу науковості при формуванні методичної компетентності майбутніх викладачів вищої школи актуалізується ситуацією «двосторонньої» підготовки цих фахівців. З одного боку, майбутній викладач має визначитися з науковістю та об'єктивністю теорій, фахівців, положень тієї дисципліни, яку має викладати, а з іншого – з пропонованої палітри методів та технологій навчальної роботи обирати саме ті, якими послуговується сучасна дидактика вищої школи.

Принцип системності і послідовності навчання передбачає дотримання наступності та наявності логічних зв'язків при вивченні навчального матеріалу. Він орієнтований на формування у магістрантів системи знань з дисципліни, що викладається. Для майбутніх викладачів важливо сформулювати здатність визначати змістові осередки кожної системи, поділяти навчальний матеріал на логічно завершені фрагменти при дотриманні міжпредметних зв'язків. Не менш важливим є те, що цей принцип передбачає послідовне залучення майбутніх викладачів до репродуктивних дій та ускладнення навчальних завдань до творчого рівня їх розв'язання.

Принцип доступності навчання забезпечується такими правилами: від простого – до складного, від відомого – до невідомого, від близького – до далекого. Він вимагає, як справедливо зазначає М. Фіцула [2, с. 89], визначення норм витрат часу і праці, рівня розумового напруження студента. Оволодіння знаннями має здійснюватися в зоні найближчого розвитку особистості: недонавантаження і перенавантаження студентів не призводить до бажаних результатів навчання. Зазначимо, що сьогодні цей принцип забезпечується (певним чином) освітніми стандартами.

Реалізація принципу зв'язку теорії з практикою забезпечує можливість застосування майбутніми викладачами здобутих знань у практичній діяльності. З цього приводу З. Слєпкань відзначає: «У вищій школі фахівців мають готувати, спираючись на сучасний рівень відповідних наук. На практику сьогодні і на прогностичну практику завтрашнього дня. Це потребує постійного зв'язку науки, техніки, виробництва та практичного досвіду з навчальним процесом і практичною підготовкою студентів» [3, с. 87].

Успішне формування методичної компетентності передбачає реалізацію вимог принципу свідомості і активності у навчанні. Інтелектуальна зібраність, витриманість, організованість, самодисципліна – це ті критерії, які свідчать про свідоме оволодіння знаннями тими, хто навчається. У свою чергу, це потребує послідовного прищеплення магістрантам інтересу до педагогічної праці, добору адекватних методів, форм і засобів навчальної, наукової і практичної діяльності.

Принцип індивідуального підходу дає змогу в умовах групової роботи кожному магістранту оволодівати методичною компетентністю по-своєму, зважаючи на власний рівень розвитку пізнавальних здібностей, самостійності, наполегливості і працездатності. Зазначена норма передбачає вивчення мотивів учіння майбутніх викладачів, надання індивідуальної допомоги, диференціацію навчальних завдань, формування індивідуальної програми оволодіння педагогічним фахом.

Нами встановлено, що для ефективного оволодіння майбутніми викладачами кращими зразками навчальної і методичної діяльності, окрім загальнодидактичних, варто дотримуватися і специфічних принципів. І перший з них – принцип орієнтації на майбутню педагогічну діяльність. Ще в середині ХХ ст. відомий російський вчений А. Іоффе переконував, що викладання дисципліни має враховувати профіль підготовки студентів: «... не можна викладати одну і ту ж фізику – фізику «взагалі», металургу і електрику, лікаря і агроному... Для агронома фізика – це основа агротехніки, світлофізіології, для лікаря – біофізика. Електрику фізика (а не курс електротехніки) має дати базоване на квантовій механіці вчення про електрони у вакуумі, напівпровідники та ізолятори – розуміння механізмів намагнічування і сегнетоелектрики» [4, с. 17]. Його думки актуалізуються специфікою педагогічної діяльності, де домінують особливостями є [5, с. 48–49]: 1) яскраво виражений гуманітарний характер; 2) двофакторний суб'єктний характер педагогічної діяльності як особливого виду діяльності, тісно пов'язаного з діяльністю окремого студента, академічної групи і діяльністю певного викладача – суб'єкт-суб'єктні педагогічні відносини; 3) специфіка об'єкта та предмета діяльності – спрямована на розвиток особистості; 4) педагогічна діяльність – це практична діяльність, що зумовлює зміни свідомості, світогляду іншої людини; 5) результати педагогічної діяльності помітні не одразу, видно лише її часткові результати тощо.

Орієнтуючись на зазначений принцип, маємо стверджувати, що кожне навчальне заняття, кожен метод чи прийом навчання майбутніх викладачів має бути спрямований на формування структурних компонентів (цільовий, змістовий, операційно-діяльнісний, результативно-оціночний) майбутньої педагогічної діяльності.

У свою чергу, А. Вербицький, Н. Талізін [6, 7] зазначають, що при організації навчання слід наперед планувати діяльність, для якої необхідні деякі знання, уміння і навички.

Зазначимо, що майбутніх викладачів вищої школи готує магістратура за спеціальністю 8.18010021 «Педагогіка вищої школи». За результатами оволодіння програмою випускник отримує освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр». Підкреслимо, що магістр (латинською *magister* – начальник, учитель) – освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста здобув поглиблені спеціальні знання та знання інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для

розв'язання проблемних професійних завдань у певній галузі народного господарства [2, с. 95].

Варто підкреслити, що сучасний стан інформаційного забезпечення майбутніх фахівців дозволяє модернізувати лекційні заняття, перевести їх в розряд проблемних. Педагогічна громадськість вищої школи здійснює пошук принципів поєднання навчальної (аудиторної та позааудиторної) роботи студента з іншими видами діяльності, зокрема науково-дослідницькою. Тому ми включаємо ще принцип єдності наукової і навчальної діяльності магістрантів. «...Елемент пошукової, частково науково-дослідної роботи і виступає чинником залучення студента до науково-дослідницької діяльності, яка може бути продовжена через виконання курсової, ... магістерської роботи тощо» [8, с. 29]. На нашу думку, зазначений досвід є дійовою формою реалізації принципу єдності наукової і навчальної діяльності студентів.

Висновки. Таким чином, ми окреслили провідні принципи формування методичної компетентності майбутніх викладачів вищої школи в умовах магістратури. Зробили акцент окремо на загальнодидактичних і окремо на специфічних принципах, та визначили особливості їх дотримання в навчально-виховному процесі магістрантів.

Актуальні напрями подальшої розробки проблеми. У подальших наших дослідженнях ми плануємо висвітлити, як технологічно забезпечити реалізацію окреслених провідних принципів у навчально-виховному процесі майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Список використаних джерел

1. Античная мифология: энциклопедия. – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2007. – 768 с.
2. Ученые степени в России (XVIII–1918 г.): сб. науч. статей: в 2 ч. / под ред. А.Е. Иванова, В.А. Шаповаловой, Я.Н. Якушева. – Ставрополь: Ин-т рос. истории РАН, СГУ, 1996. – Ч. 2. – 274 с.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учебное пособие / Г.К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
4. Зиновьев С.И. Учебный процесс в советской высшей школе / С.И. Зиновьев. – М.: Высшая школа, 1975. – 316 с.
5. Шкіль М.І. Реалізація компетентнісного підходу в підготовці магістрів математики: досвід, проблеми, перспективи / М.І. Шкіль // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 288–299.
6. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб. / З.І. Слєпкань. – К.: Вища школа, 2005. – 239 с.
7. Левшин М.М. Впровадження компетентнісного підходу до навчання у ВНЗ: реалії та перспективи / М.М. Левшин // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 217–224.
8. Игровые занятия в строительном вузе / Е.А. Литвиненко, В.И. Рыбальский, Г.Я. Антоненко [и др.]; под ред. Е.А. Литвиненко, В.И. Рыбальского. – К.: Вища школа, 1985. – 303 с.

References

1. *Antichnaja mifologija: jenciklopedija* (2007) [Classical mythology: an encyclopedia], Jeksmo Publ., Moscow, Midgard Publ., St. Petersburg, Russia, 768 p.
2. Ivanov, A.E., Shapovalova, V.A. and Jakushev, Ja.N. (ed.), (1996), *Uchenye stepeni v Rossii (XVIII-1918 g.)* [Academic degrees in Russia (XVIII-1918)], In-t ros. istorii RAN, SGU Publ., Stavropol', Russia, part 2, 274 p.
3. Selevko, G.K. (1998), *Sovremennye obrazovatel'nye tehnologii* [Modern educational technologists], Narodnoe obrazovanie Publ., Moscow, Russia, 256 p.
4. Zinov'ev, S.I. (1975), *Uchebnyj process v sovetskoj vysshej shkole* [The Educational process in the Soviet high school], Vysshaja shkola Publ., Moscow, USSR, 316 p.
5. Shkil', M.I. (2009), *Realizatsiia kompetentnisnogo pidkhodu v pidhotovtsi mahistriv matematyky: dosvid, problemy, perspektyvy* [Implementation of a competence approach

in the preparation of masters of mathematics: experience, problems, prospects]. *Realizatsiia ievropejs'koho dosvidu kompetentnisnogo pidkhodu u vyschij shkoli Ukrainy: materialy metodolohichnogo seminaru* [Materials of the methodological seminar "Implementation of the European experience of the competence approach in the higher school of Ukraine"], Pedahohichna dumka Publ., Kyiv, Ukraine, pp. 288-299.

6. Sliepkan', Z.I. (2005), *Naukovi zasady pedahohichnogo protsesu u vyschij shkoli* [Scientific basis of the pedagogical process in higher education], Vyscha shkola Publ., Kyiv, Ukraine, 239 p.

7. Levshyn, M.M. (2009), *Vprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhodu do navchannia u VNZ: realii ta perspektyvy* [The introduction of competence-based approach to learning in the university: realities and prospects]. *Realizatsiia ievropejs'koho dosvidu kompetentnisnogo pidkhodu u vyschij shkoli Ukrainy: materialy metodolohichnogo seminaru* [Materials of the methodological seminar "Implementation of the European experience of the competence approach in the higher school of Ukraine"], Pedahohichna dumka Publ., Kyiv, Ukraine, pp. 217-224.

8. Litvinenko, E.A., Rybal'skij, V.I. and Antonenko, G.Ja. (1985), *Igrovye zanjatija v stroitel'nom vuze* [Play classes in the high school building], Vishha shkola Publ., Kyiv, USSR, 303 p.

В статье рассматривается актуальность формирования профессионализма и мастерства будущего преподавателя высшей школы, особенно методической компетентности. На основании анализа научно-педагогических источников определены ведущие принципы формирования методической компетентности будущих преподавателей высшей школы. Сделан акцент на общедидактических конкретных принципах.

Ключевые слова: принципы, методическая компетентность, будущий преподаватель, магистратура, высшая школа.

The article discusses the issue of developing professionalism and skills of future higher school teachers, especially their methodological competence. On the basis of analysis of scientific pedagogical sources, the leading principles of developing the methodological competence of future higher school teachers are identified in the article. Emphasis is made on general didactic principles and on specific principles.

Key words: principles, methodological competence, future teacher, school, higher school.

Одержано 4.03.2015.